

W refleksji ogólnej można stwierdzić, że lektura ustaleń dotyczących tradycji trzeciomajowej, legendy kościuszkowskiej, symboliki 11, ujawniających się w myśli niepodległościowej w latach II wojny światowej ujawnia: 1. duże zainteresowanie symboliką polityczną społeczeństwa polskiego; 2. symbolika ta traktowana jest indywidualnie przez poszczególne opcje ideowe i polityczne; 3. symbolika i pamięć o niej jest następstwem edukacji, w tym uprawiania tzw. polityki historycznej; 4. zainteresowanie problemami niepodległości i jej symboliki w czasie gehenny wojennej; 5. obraz polskiej kultury politycznej, w tym współistnienie legendy i prawdy o rzeczywistości.

Książka zasługuje na uwagę szerokiego kręgu czytelników interesujących się polską kulturą polityczną oraz świadomością polityczną.

Andrzej Chodubski

Maciej Hartliński, *Przywództwo partyjne w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 395.

W rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej współczesnego świata szczególnie znakiem rozwoju staje się indywidualizm. W życiu publicznym ugruntowuje się silna pozycja jednostki, nazywanej partycypatywną. Jej cechy to: zdolności decyzyjne, krytycyzm wobec otaczającej rzeczywistości kulturowej, przedsiębiorczość, otwartość na znaki przemian. W kształtującym się społeczeństwie informacyjnym oczekuje się od niej nadto: „szybkiego” podejmowania decyzji i działania, odchodzenia od paternalizmu, otwartości na częste zmiany oraz ich generowanie, stechnizowania – otwartości na znaki postępu naukowo-technicznego. W zmieniającej się rzeczywistości partyjnej, zwłaszcza w odmasawiającym jej obrazie ważna rola przypada liderom, przywódcom. Problem ten zarysowano w prezentowanej monografii. Wykład zawarto w pięciu rozdziałach: I. „Przywództwo polityczne jako problem badawczy”, II. „Teoretyczne koncepcje przywództwa politycznego”, III. „Uwarunkowania przywództwa partyjnego”, IV. „Determinanty funkcjonowania przy-

wódców partyjnych w Polsce”, V. „Aktywność przywódców partyjnych w Polsce”.

We Wstępie wskazuje się, że skupienie poznawcze na przywódcach partyjnych wynika z utożsamiania polityki z aktywnością jednostek – prezydentów, premierów, przywódców partyjnych. Ich działania determinuje wiele procesów, a podejmowane przez nich decyzje mają wpływ na życie obywateli nie tylko w skali kraju, ale i na otoczenie międzynarodowe.

Głównym celem prezentowanego studium jest analiza przywództwa partyjnego we współczesnych partiach politycznych w Polsce. Badania dotyczą 15 partii: 1. UD (1990–1994), 2. Sd RP (1990–1999), 3. ZChN (1990–2007), 4. PC (1990–1997), 5. PSL (1990–2008), 6. KPN (1990–2003), 7. KLD (1990–1994), 8. UP (1992–2008), 9. UW (1994–2005), 10. ROP (1995–2008), 11. SLD (1999–2008), 12. PO (2002–2008), 13. Samoobrona (1999–2008), 14. P i S (2001–2008), 15. LPR (2001–2008).

Prezentując przywództwo polityczne jako problem badawczy wyodrębniono analitycznie kwestie: 1. Kierunki badań nad przywództwem politycznym, 2. Pojęcie „przywództwa politycznego”, 3. Koncepcje wyłaniania przywódców politycznych, 4. Determinanty funkcjonowania przywódców politycznych. Podkreśla się tu, że przywództwo polityczne jest jednym z najlepiej zaobserwowanych i najmniej zrozumiałych zjawisk na ziemi. Zainteresowanie jednostką – przywódcą politycznym wynika z zapotrzebowania na efektywnego przywódcę, polityka odpowiedzialnego i zdolnego do kierowania aparatem władzy lub organizacjami politycznymi. Badanie przywództwa politycznego dyktuje zjawisko repersonalizacji współczesnej polityki.

Podkreśla się, że z punktu widzenia polityki istotna jest sztuka rządzenia państwem, droga którą przywódca polityczny podąża jako mąż stanu, a także jego relacje ze zwolennikami i przeciwnikami oraz wpływ jaki na nich wywiera (s. 27).

Wśród metod najbardziej odpowiednich do badania przywództwa politycznego są m.in.: obserwacja, wywiad, analiza symboliki, biografia, studium przypadku, porównanie, agregacja oraz eksperyment.

Wśród różnych podejść poznawczych dotyczących przywództwa istotne są: społeczny status, pozycja, funkcjonowanie w różnych strukturach społecznych – przenoszenie doświadczenia na nowy grunt, funkcje organizacyjne, problem moralności, koordynowania, skuteczności, typ osobowości, polityczna biografia.

Pojęcie „przywództwa politycznego” jest niejednoznaczne. Zazwyczaj przywódcy polityczni biorą udział w podejmowaniu decyzji politycznych, zaś ich legitymizacja wynika z zajmowania przez nich wysokich stanowisk, do istoty których należy dokonywanie wyborów i wskazywanie kierunków działania. Polityczny charakter podejmowanych decyzji wyrażany jest poprzez ich treść, cele i strategie, jakie są wykorzystywane do realizowania motywacji o podłożu politycznym. Cele te są jednocześnie wspólne zarówno dla przywódcy politycznego, jak i jego zwolenników, będąc mobilizacją dla tych drugich do udzielania poparcia przywódcy politycznemu. Nie występuje jednak katalog uniwersalnych cech, jakimi powinien się charakteryzować przywódca polityczny, gdyż różne sytuacje wymagają innych umiejętności (s. 52).

W demokracji, mając do czynienia z utrwalonymi mechanizmami wyłaniania ośrodków władzy, rola charyzmatycznej jednostki – charyzmatycznego polityka o wyraznej indywidualności nie jest znacząca. Skutkuje to nieprzypadkowym stosowaniem terminu bezpośrednio zapożyczonego z języka angielskiego – „lider”, bądź sformułowań oficjalnych, takich jak prezydent, premier czy przewodniczący partii. Wynika to z działań, które mają wyznaczone granice i ukształtowane procedury w demokratycznym państwie, a lider jest co prawda wyrazistym politykiem, ale nie można mu jeszcze przypisać miana przywódcy politycznego.

Zauważa się, że przywództwo polityczne nie funkcjonuje w próżni, jest przypisane do określonego otoczenia. Otoczenie to jest charakterystyczne dla danego miejsca (kraju, regionu, organizacji) i czasu, ulegając nieustannym zmianom. W aspekcie wyłaniania przywódców politycznych zauważa się, że człowiek potrzebuje kogoś, kogo mógłby podziwiać i komu służyć – wybitnego człowieka. Zależność od kogoś i posłuszeństwo (brak wolności) dają poczucie bezpieczeństwa oraz poczucie przynależności

i zakorzenienia, co implikuje poparcie dla systemów autorytarnych, nie zaś demokratycznych, w których jednostka jest wolna.

W wyłanianiu przywództwa istotna jest okoliczność, określana „duchem czasu”. Pojmowana jest ona jako przypadkowe okoliczności, gdzie przywództwo powierza się przypadkowej osobie znajdującej się akurat w danym miejscu i czasie. Ta sama osoba w innej rzeczywistości nie zostałaby przywódcą. Przywództwo polityczne mogą generować okoliczności i uwarunkowania subiektywne – z cech charakteru jednostki, jak i obiektywnych – wynikających ze sfery strukturalnej, determinującej zakres jego aktywności.

Istnieje spór między zwolennikami opcji, które z czynników w większym stopniu determinują sukces lub porażkę przywódcy politycznego. Istotnym zagadnieniem jest dyskurs, czy też predyspozycje osobowościowe, czy może uwarunkowania rzeczywistości społecznej odgrywają rolę pierwszoplanową w przywództwie politycznym. Poszukiwanie czynników determinujących przywództwo polityczne implikuje skupianie się na dwóch podstawowych zagadnieniach. Pierwszym jest reżim polityczny, drugim zaś uwarunkowania indywidualne w procesie dochodzenia do objęcia funkcji przywódcy oraz jej pełnienia.

Przywołuje się w wykładzie, że obecny dyskurs publiczny prowadzony za pośrednictwem mediów szukających sensacji skutkuje „karleniem przywództwa” (s. 85). Przyczyną jest obraz publicznej debaty, odstraszałej potencjalnych przywódców, niechęcych uczestnictwa w dyskursie nad drugorzędną problematyką i stylem, jaki narzuca współczesna telewizja. Skutkiem natomiast są zmiany w relacjach pomiędzy obywatelami a osobami ich reprezentującymi. Tym samym przed przywódcami politycznym postawione zostało wyzwanie wiążące się ze specyfiką czasów, w jakich przyszło im funkcjonować – a co wpływa na społeczną percepcję polityki. Do tych przeciwności wiążących na skuteczności należy zaliczyć złożoność procesów politycznych i ich międzynarodowe powiązanie, trudności w tworzeniu nowych ideologicznych i moralnych norm akceptowanych przez obywateli oraz zróżnicowanie społeczeństwa i trudność w odniesieniu się do wspólnych

wartości. Stąd w systemach demokratycznych, gdzie dominującym wzorcem jest polityk zawodowy – odbiegający stylem życia od reszty obywateli – postrzegany jest jako niedostępny i niezwiązany z problemami obywatela.

Wskazuje się, że ważnym wyróżnikiem przywództwa politycznego jest jego osobowość (s. 87). Istotną przesłanką w aktywności przywódcy jest kwestia ambicji i aspiracji nie tylko do przeprowadzenia w danej strukturze, ale do osiągnięcia wyższej pozycji. Bycie przywódcą politycznym określonej grupy implikuje nieustanne dbanie o utrzymanie dotychczasowej pozycji bądź rywalizację o wyższą.

Zauważa się, że skutecznym przywódcą określa się tego, kto spełnia związane z nim oczekiwania, wykorzystując do tego instrumenty władzy dla niego dostępne. Skuteczność ta jest uwarunkowana przesłankami: konsekwencją w realizacji podjętych decyzji, umiejętnością mobilizacji celu, umiejętnością pozyskiwania legitymizacji społecznej dla podejmowania decyzji.

Odpowiedzialność przywódcy jest odpowiedzialnością wobec samego siebie – zakładająca samoocenę, wysoki poziom samoświadomości oraz postrzeganie własnych działań, odpowiedzialność wobec grupy (współpracowników, partii politycznych czy też narodu) – wynikająca z kolektywnego charakteru działalności przywódcy politycznego przez społeczeństwo (grupę, którą reprezentuje); odpowiedzialność wobec prawa – która dotyczy działania w ramach ustanowionego prawa, zgodnie z obowiązującymi normami postępowania, a ich nieprzestrzeganie jest równe brakowi odpowiedzialności, odpowiedzialność wobec historii, Boga – służącą uzasadnieniu postępowania przywódcy politycznego (s. 101).

Charakteryzując teoretyczne koncepcje przywództwa politycznego wyodrębniono zagadnienia: 1. Postrzeganie przywództwa politycznego, 2. Relacje przywództwa politycznego, 3. Przywódcy polityczni w demokracji.

Wskazuje się tu, że przywódcy są szczególnym rodzajem osób mających władzę, jednak istotna jest uwaga, że wszyscy obecni i potencjalni przywódcy posiadają władzę, ale nie wszyscy ją mający są przywódcami. Ponadto przywódca jest potencjalnie bardziej efektywny

od władcy, co jest spowodowane możliwością oceny jego działań poprzez realne osiągnięcia.

W klasyfikacjach przywództwa wyróżnia się jego formę – moralne. Wyrasta ono z podstawowych potrzeb zwolenników i prowadzi do takich zmian społecznych, które zadowolają, a orientuje się na takie przesłanki, jak: relacja przewodzenia opiera się nie tylko na władzy, ale również na wzajemnych potrzebach, aspiracjach oraz wartościach. Zwolennicy mają wystarczającą wiedzę na temat alternatywnych przywódców i ich programów, a także zdolność do wyboru między nimi. Przywódcy biorą odpowiedzialność za swoje zobowiązania.

Zwraca się uwagę, że przywódcy polityczni winni być świadomi ograniczeń instytucjonalnych i unikać presji redukującej ich rolę. Przywódcy partyjni pełnią swoją rolę w ramach procedur obowiązujących w partii politycznej, zewnętrznej rywalizacji i wewnętrznej presji.

Przywódcą polityczny aktywnie uczestniczy w życiu politycznym, odgrywa znaczącą rolę w podejmowaniu i wprowadzaniu politycznych decyzji. Zauważa się, że w przywództwie politycznym ważne determinanty stanowią: osobowość – wiedza i inteligencja, umiejętności, styl kierowania, cechy socjologiczne – pochodzenie, przynależność społeczna, środowisko wychowania, narodowość, wyznanie, wykształcenie i zawód, płeć, wiek w okresie sprawowania funkcji przywódczych; cechy drogi życiowej – kariera polityczna, rekrutacja do elity, warunki sukcesu i niepowodzenia, powiązania przywódcy z elitą polityczną oraz społeczeństwem (s. 123–124).

Podkreśla się, że przywódca polityczny powinien posiadać wiedzę i inteligencję, które są jednymi z podstawowych cech przywódcy.

Wskazując na specyfikę przywództwa politycznego sprawowanego w sposób demokratyczny zauważa się, że jest ono najmniej absolutne spośród pozostałych jego form, ze względu na swój konkurencyjny charakter i możliwość usunięcia przywódcy politycznego z jego stanowiska przez jego dotychczasowych zwolenników.

Podkreśla się, że narzędziami w realizowaniu przywództwa symbolicznego są media. Ich nieustanna obecność i prezentowana w nich retoryka idealistyczna podkreślająca więzy kulturowo-

-polityczne służy wskazywaniu celów i tworzeniu więzi emocjonalnych.

W rozdziale trzecim ukazując uwarunkowania przywództwa partyjnego wyodrębniono zagadnienia: 1. Wpływ partii politycznej na aktywność przywódcy partyjnego, 2. Przywództwo partyjne jako typ przywództwa politycznego, 3. Cechy charakterystyczne jako wyznacznik badań nad przywódcami partyjnymi. Zauważa się tu, że przywódca polityczny – z definicji koncentruje się na działaniach w ramach systemu politycznego. Partie polityczne od momentu powstania do czasów współczesnych przeszły ewolucję, a ich funkcje zmieniły się wraz z biegiem czasu. Ich rola w życiu politycznym uległa przemianom w zależności od państwa, w jakim działały.

Ich charakter i działania były i są na tyle specyficzne, że inne instytucje nie są w stanie ich wypełnić (s. 167).

W analizie poznawczej wskazuje się specyfikę działalności prezydentów RP: 1. Lecha Wałęsy, 2. Aleksandra Kwaśniewskiego i 3. Lecha Kaczyńskiego oraz premierów: 1. Tadeusza Mazowieckiego, 2. Jana Krzysztofa Bieleckiego, 3. Jana Olszewskiego, 4. Hanny Suchockiej, 5. Waldemara Pawlaka, 6. Józefa Oleksego, 7. Włodzimierza Cimoszewicza, 8. Jerzego Buzka, 9. Leszka Millera, 10. Marka Belki, 11. Kazimierza Marcinkiewicza, 12. Jarosława Kaczyńskiego, 13. Donalda Tuska. Rolę przywódcy politycznego rozpatruje się ze względu na: 1. Artykulację potrzeb zwolenników, 2. Zdobywanie zwolenników, 3. Kształtowanie postaw zwolenników, 4. Mobilizowanie zwolenników, 5. Realizację dążeń zwolenników, 6. Kształtowanie postaw społecznych, 7. Spełnianie wymogów kompetencyjnych, 8. Przewodniczenie partii, 9. Kandydowanie partyjne w wyborach, 10. Obejmowanie stanowisk publicznych, 11. Uczestnictwo w rządzie (s. 175).

Prezentując determinanty funkcjonowania przywódców partyjnych w Polsce ukazano analitycznie: 1. Formalny status przywódcy partyjnego w strukturach partii, 2. Selekcję przywódców w partiach politycznych, 3. Specyfikę przywództwa partyjnego w Polsce. W ukazywaniu poszczególnych kwestii dostarcza się bogatej egzemplifikacji, obrazującej rzeczywistość polityczną i partyjną w Polsce.

Z kolei, w charakterystyce aktywności przywódców partyjnych w Polsce ukazuje się zagadnienia: 1. Działalność polityczna przywódców partyjnych, 2. Cechy przywódców partyjnych. Zauważa się, że wielu przywódców partyjnych łączyło przywództwo w partii politycznej z przywództwem politycznym, jakim jest sprawowanie urzędu Prezesa Rady Ministrów (s. 316).

Zauważa się, że biorąc pod uwagę wykształcenie przywódców partyjnych w Polsce, należy podkreślić, iż jest ono zdecydowanie na dobrym poziomie. W momencie zdobywania statusu przywódcy partyjnego zdecydowana większość posiada wykształcenie wyższe (86%), a nawet stopnie naukowe (28%) (s. 321). W zdecydowanej mierze są przedstawicielami nauk prawnych, ekonomii, historii oraz nauk o polityce. Wskazuje się, że każda partia polityczna w Polsce wypracowała indywidualny kształt przywództwa partyjnego. Przywódcami partyjnymi są osoby w wieku pomiędzy 40 a 49 lat. W zdecydowanej większości są to mężczyźni.

Problem opracowano na bazie starannie zgromadzonych materiałów źródłowych i literatury przedmiotu.

W refleksji podsumowującej istotę rozpoznawanego problemu można stwierdzić, że studium o przywództwie partyjnym w Polsce:

1. jest oryginalnym osiągnięciem naukowo-badawczym;

2. dostarcza się w nim usystematyzowanej wiedzy teoretycznej o przywództwie politycznym i partyjnym;

3. dostarcza się w nim usystematyzowanej wiedzy o polskim życiu partyjnym po 1989 r.;

4. ukazuje się w nim przywództwo polityczne na tle współczesnych wyzwań społeczno-politycznych generowanych przez postęp naukowo-techniczny, nowoczesną edukację;

5. ujawnia się zależności między osobowością przywódcy a jego możliwościami kształtowania życia politycznego.

Andrzej Chodubski